

Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
Vad Skolinspektionen granskat	4
Viktigaste iakttagelserna	4
Inledning	8
Bakgrund till garantin för tidiga stödinsatser.....	8
Garantins olika delar.....	9
Syfte och frågeställningar	10
Kort om kartläggningsmaterialet	10
Granskningens genomförande	12
Kvalitetsgranskningens iakttagelser	13
Genomförande av kartläggningsmaterialens aktiviteter	13
Uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd	17
Utveckla och anpassa undervisningen	21
Viktiga förutsättningar för att utföra arbetet väl – kompetens och tid	24
Utmärkande för skolor som har ett väl fungerande arbete	24
Avslutande diskussion	27
Ökat behov av att utveckla undervisningen.....	27
Kartläggningen behöver utgöra en helhet.....	28
Ledning och samordning av kartläggningen kan utvecklas	30
Referenser	32
Bilagor	33
Bilaga 1- Granskade skolor	33
Bilaga 2 – Referenspersoner	34
Bilaga 3 – Urval, genomförande och metod	35

Förord

Skolinspektionen har fått i uppdrag från regeringen att utvärdera garantin för tidiga stödinsatser. Vi arbetar med detta uppdrag genom att utföra kvalitetsgranskningar och även komplettera med viss tillsyn. Vidare gör Skolinspektionen enkäter och andra sammanställningar. Regeringsuppdraget ska delredovisas i december 2020 och en slutrapport från utvärderingen ska lämnas till regeringen i december 2022.

Skolinspektionen ger genom denna kvalitetsgranskning en övergripande bild av hur centrala delar av garantin i förskoleklass fungerat, vilket innebär att fokus i granskningen främst är denna övergripande rapport. Skolorna som ingår i granskningen har därmed inte fått ett enskilt beslut för sin verksamhet, vilket de även informerades om när granskningen genomfördes. Skolinspektionens iakttagelser från skolorna har emellertid redovisats i form av enskilda protokoll till de granskade skolorna.

Skolinspektionen har i denna rapport, som är den första av flera delar i utvärderingen av garantin, ett tydligt fokus på att ge en helhetsbild av insatserna i förskoleklassen. Det innebär att vi visar tendenser och vilka styrkor respektive svagheter som utmärker skolornas hittillsvarande arbete. Detta innebär att vi inte kommenterar enskilda skolors resultat eller anger antal skolor som fått vissa bedömningar.

Projektledare och rapportskribent för kvalitetsgranskningen har varit Ylva Gunnars, Skolinspektionen i Stockholm.

Sammanfattning

Skolans målsättning är att elever ska ges de kunskaper och värden som krävs både för individens fortsatta utveckling och utbildning, och som även är nödvändiga för varje samhällsmedlem. Fullföljd skolgång medför även en lägre risk för framtida ohälsa och utanförskap.

Svenska elevers kunskapsresultat sjönk under flera år i internationella kunskapsutvärderingar och det är fortfarande en stor andel elever som inte når behörighet till gymnasieskolans nationella program. Statistik visar även att andelen elever med åtgärdsprogram har ökat i flera årskurser och att andelen är som högst i årskurs 9. Detta indikerar att stöd till elever sätts in sent under grundskoleåren.

För att vända utvecklingen, infördes 1 juli 2019 en garanti för tidiga stödinsatser, vars syfte är att stärka elevers kunskaper i svenska och matematik genom att elever tidigt ska få stöd som är utformat utifrån deras behov, det vill säga rätt stöd i rätt tid. Detta bland annat i motsats till en "vänta och se"-strategi i synen på barns inlärning. Garantin omfattar förskoleklass, lågstadiet i grundskolan och sameskolan samt lågstadiet i specialsolan.

Vad Skolinspektionen granskat

Mot bakgrund av den nya reformen har Skolinspektionen granskat arbetet med garantin för tidiga stödinsatser i förskoleklassen. Där utgörs garantin av kartläggningsmaterialen Hitta språket och Hitta matematiken, som avser att kartlägga elevernas språkliga medvetenhet och matematiska tänkande.

Granskningens syfte är att bedöma kvaliteten i arbetet med kartläggningsmaterialen i förskoleklassen. I detta ingår att granska kvaliteten i både genomförandet av kartläggningsmaterialens aktiviteter och i att uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd, samt att granska med vilken kvalitet undervisningen utvecklas och anpassas utifrån kartläggningen.

Granskningen omfattar 30 skolenheter med minst två förskoleklasser, tillhörande 28 huvudmän. Fem skolor har enskild huvudman och övriga 25 skolor har kommunal huvudman.

Viktigaste iakttagelserna

Garantin fungerar ännu inte fullt ut i förskoleklassen

Skolinspektionens sammanvägda bedömning är att garantin för tidiga stödinsatser ännu inte är uppfylld i förskoleklass på många skolor. I granskningen framkommer att majoriteten av de granskade skolorna har ett väl fungerande arbete med att genomföra kartläggningsmaterialets aktiviteter. Däremot har en övervägande del av skolorna inte ett välfungerande arbete när det handlar om kartläggningens två steg – att uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd samt att utveckla och anpassa undervisningen utifrån resultatet av kartläggningen.

Skolinspektionen kan konstatera att de nya kartläggningsmaterialen, som blev obligatoriska att använda inför läsåret 2019/20, nått ut till de granskade verksamheterna och i många fall genomförts väl. Granskningen visar dock att användningen av kartläggningsmaterialet behöver utvecklas. Det finns behov av att fortsätta implementeringen av kartläggningsmaterialet vad gäller att analysera resultatet av kartläggningen och att sätta in adekvat stöd kopplat till att utveckla elevernas förmågor inom svenska och matematik. Om inte dessa delar av kartläggningsmaterialet genomförs enligt intentionerna med garantin, finns risk för att garantin inte ger avsedda effekter.

Några av de granskade skolorna har bedömts ha ett väl fungerande arbete med kartläggningens alla steg. Dessa kan bidra med kunskap om vad som krävs för att kartläggningsmaterialet ska användas på avsett sätt. Utmärkande för dessa skolor är bland annat att den dokumentation som sammanställts används för att planera undervisningen, att personal med specialpedagogisk kompetens är aktiv och delaktig i den särskilda bedömningen och att det finns en genomtänkt strategi för hur stödet till eleverna ska utformas och vad det ska innehålla.

Nedan sammanfattas granskningens övergripande resultat.

Att genomföra kartläggningsmaterialets aktiviteter har fungerat bra i de flesta skolorna

I granskningen framkommer sammantaget att ungefär två tredjedelar av de granskade skolorna har ett väl fungerande arbete med att genomföra kartläggningsmaterialets aktiviteter.

- Kartläggningsmaterialets aktiviteter är utformade för att kunna integreras i den ordinarie undervisningen, vilket också fungerat bra vid majoriteten av skolorna. Lärarna känner igen innehållet i materialet och uttrycker att det fungerat väl att integrera.
- De flesta skolor dokumenterar tydligt i kartläggningen. Skolorna har dokumenterat på ett sätt som gör det möjligt att identifiera elever som riskerar att inte uppnå kommande kunskapskrav. Dokumentationen som finns skulle kunna utgöra underlag för att planera den fortsatta undervisningen, men granskningen visar att det inte alltid görs på skolorna.

En tredjedel av skolorna har dock inte genomfört alla aktiviteter under höstterminen

Kartläggningsmaterialet ska enligt Skolverkets föreskrifter användas under höstterminen. Granskningen visar att en tredjedel av skolorna inte har genomfört alla aktiviteter med alla elever under höstterminen. Aktiviteterna har emellertid inletts under hösten, men fortsatt att genomföras under vårterminen. De vanligaste skälen till att alla aktiviteter inte genomförts eller bara delvis genomförts, handlar om brist på personal eller att aktiviteterna tagit mer tid än beräknat. Om själva genomförandet av aktiviteterna drar ut på tiden minskar tiden för att sätta in stöd till eleverna.

Cirka hälften av skolorna ger inte elever som visar indikation en särskild bedömning

För att uppfylla garantin för tidiga stödinsatser ingår förutom att genomföra kartläggningsmaterialets aktiviteter även nästa steg som handlar om att bedöma elevernas behov av stöd. Här ska en särskild bedömning göras i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens, om en elev visar indikation på att inte uppnå kommande kunskapskrav. I granskningen framkommer sammantaget att knappt hälften av skolorna har ett väl fungerande arbete med att uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd.

- De flesta skolor uppmärksammar och dokumenterar att elever visar indikation i samband med att kartläggningen genomförs. En indikation innebär att kravet för när det ska göras en särskild bedömning är relativt lågt ställt. Syftet med detta är lärare inte ska riskera att förbise någon elev i behov av stöd. Det är viktigt att indikation noteras om tveksamheter finns eftersom det påverkar om en elev genomgår nästa del i kartläggningen, den särskilda bedömningen.
- Vid knappt hälften av skolorna genomförs inte alltid en särskild bedömning om elever visat indikation. Skälen till detta är att tillgång till personal med specialpedagogisk kompetens saknas eller är begränsad. På vissa skolor har inte heller en särskild bedömning gjorts på alla elever som visat indikation. Konsekvensen av att den särskilda bedömningen inte alltid sker, kan bli att vissa elevers behov av stöd inte upptäcks, vilket i förlängningen kan bidra till att garantins syfte inte uppnås.

På cirka hälften av skolorna planeras inte insatser i samråd med personal med specialpedagogisk kompetens

Det tredje steget som ingår i kartläggningen handlar om att utveckla undervisningen. I granskningen framkommer sammantaget att en tredjedel av de granskade skolorna har ett väl fungerande arbete med att utveckla och anpassa undervisningen utifrån kartläggningen.

- Utöver att upptäcka enskilda elevers stödbehov kan resultatet av kartläggningen användas för att upptäcka områden som hela eller delar av klassen/gruppen har svårigheter med och som undervisningen behöver fokusera mer på. Granskningen visar att flera skolor inte alls eller att endast vissa lärare använder resultatet på det viset.
- Både den särskilda bedömningen och att planera stöd i form av extra anpassningar till elever ska göras i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens. I granskningen framkommer att vid knappt hälften av skolorna sker inte planering av stödinsatser i samråd. Vid flera av skolorna är det istället lärarna som avgör vilka anpassningar som behövs. Avsikten med samrådet är bland annat att flytta det specialpedagogiska stödet från de högre till de lägre årskurserna, vilket inte förefaller ha påbörjats på alla skolor.
- Vid nästan alla skolor i granskningen får elever som visat indikation stöd i form av extra anpassningar. Dessa handlar ofta om undervisningens form,

till exempel att en elev behöver tydligare instruktioner eller ett fysiskt hjälpmedel. Det är däremot ovanligare att de anpassningar som görs knyts till innehållet i kartläggningsmaterialet. I granskningen framkommer även att stöd till elever fokuserar mindre på matematik än på språk. Om stödet som ges har ett större fokus på undervisningens form än innehåll, kan det bidra till att syftet med garantin – att utveckla elevernas språkliga och matematiska förmågor – inte uppnås.

Inledning

Garantin för tidiga stödinsatser trädde i kraft inför läsåret 2019/20. Med reformen ska skolors arbete med att utveckla elevers kunskaper inom svenska, svenska som andraspråk och matematik stärkas. Reformen omfattar förskoleklassen och lågstadiet i grundskolan (årskurs 1 och 3), sameskolan (årskurs 1 och 3) och specialskolan (årskurs 1 och 4), och syftar till att alla elever som är i behov av stödinsatser för sin språkliga och matematiska utveckling ska få rätt stöd i rätt tid.

Garantin har även ett nationellt syfte, nämligen att öka likvärdigheten i den svenska skolan avseende elevernas möjlighet till utveckling inom det språkliga och det matematiska området, bland annat genom att alla använder samma kartläggningsmaterial och att det sker på liknande sätt. Reformen berör även viktiga jämställdhetsaspekter inom utbildningsområdet. Då problem ska upptäckas tidigt och adekvata åtgärder sätts in så tidigt som möjligt, antas garantin gynna både flickor och pojkar.¹

I förskoleklassen omfattar garantin ett nytt obligatoriskt kartläggningsmaterial som har tagits fram för att vara ett tydligt och konkret stöd för kartläggning av språklig medvetenhet och matematiskt tänkande. Materialet består av två delar, Hitta språket och Hitta matematiken.² Materialet ska stödja läraren i att tidigt identifiera elever som är i behov av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen och elever som är i behov av särskilt stöd.³ Materialet ska användas under höstterminen i förskoleklassen, för att stöd skyndsamt ska kunna sättas in.⁴ Kartläggningsmaterialen ska även utgöra ett stöd för lärarens planering och genomförande av undervisningen.⁵

Bakgrund till garantin för tidiga stödinsatser

Under flera år visade internationella kunskapsutvärderingar försämrade resultat för svenska elever och det är fortfarande många elever som varje år inte når kravnivåerna i de nationella proven. Behörigheten till gymnasieskolans nationella program har ökat de senaste åren, men det är alltså (2020) cirka 15 procent av eleverna som saknar den behörigheten. Det motsvarar cirka 16 500 elever.⁶

¹ SOU 2016:59. *På goda grunder – en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik*. Stockholm: Elan- ders Sverige AB, sid. 188

² <https://www.skolverket.se/undervisning/forskoleklassen/kartlaggning-i-forskoleklassen>

³ Materialet ska även stödja lärare att tidigt identifiera elever som behöver extra utmaningar, men detta omfattas inte i granskningen.

⁴ SKOLFS 2019:16. *Skolverkets föreskrifter om obligatoriska nationella kartläggningsmaterial i språklig medvetenhet och i matematiskt tänkande i förskoleklass*.

⁵ Skolverket (2019) Nationellt kartläggningsmaterial i språklig medvetenhet i förskoleklass Dnr: 2019:567 och Nationellt kartläggningsmaterial i matematiskt tänkande i förskoleklass Dnr: 2019:568. *Lärarinformation sid. 2-4*.

⁶ Skolverket (2020) *Slutbetyg i grundskolan, våren 2020*, sid 1. Dnr: 2020:1159

Elever som riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar eller vid behov särskilt stöd.⁷ I Skolinspektionens rapport från 2015 framkom dock att det finns brister i elevers tillgång till extra anpassningar och särskilt stöd. Framför allt rör bristerna skolans ansvar i att skyndsamt utreda och tillhandahålla det särskilda stöd elever behöver. I Skolinspektionens analys från 2016 framkom även brister som bestod i att elever inte får rätt sorts stöd.⁸

Det finns stöd i forskning som visar att stöd till elever är mer effektivt om det ges under de första skolåren.⁹ Tidiga stödinsatser kan bidra till att minska andelen elever som inte når kunskapskraven och därmed inte är behöriga till gymnasieskolans nationella program. Tidigt stöd kan också öka möjligheten att bryta betydelsen av föräldrarnas utbildningsnivå kopplat till elevernas resultat.¹⁰ Det finns dock studier som visar att det är vanligt att "vänta och se" i de lägre årskurserna, vilket innebär att skolan väntar med att sätta in specialpedagogiska resurser till de senare årskurserna.¹¹ Av Skolverkets statistik framgår även att andelen åtgärdsprogram i grundskolan har ökat i de flesta årskurser och är som störst i de högre årskurserna. Läsåret 2019/20 hade 8,5 procent av eleverna i årskurs 9 ett åtgärdsprogram, vilket motsvarar 9 700 elever.¹² Detta indikerar att stöd till elever sätts in sent i grundskolan.

Att elever har en god läs- och skrivförmåga är avgörande för hur väl de lyckas nå kunskapskraven i alla grundskolans ämnen och även hur de lyckas med fortsatta studier. Det har också en avgörande betydelse för möjligheten till framtida sysselsättning och till att vara en aktiv samhällsmedborgare.¹³ Likaså har ämnet matematik en grundläggande betydelse för elevers utveckling av bland annat logiskt tänkande men också som grund för andra ämnen i senare årskurser. Det är därför viktigt att minska andelen elever som har svårigheter eller riskerar att få svårigheter inom dessa områden.

Garantins olika delar

Garantin för tidiga stödinsatser trädde i kraft 1 juli 2019 och syftar till att uppmärksamma elever som är i behov av stöd i sitt lärande, och att stöd i svenska, svenska som andraspråk och matematik ska sättas in tidigt, det vill säga rätt stöd i rätt tid.

I lågstadiet omfattar garantin ett bedömningsstöd som ska användas i årskurs 1 samt det nationella provet i årskurs 3 eller årskurs 4 i specialsolan. Bedömningsstödet blev obligatoriskt läsåret 2016/17.

I förskoleklassen innebär garantin att ett nytt kartläggningmaterial införts. Under läsåret 2018/19 fanns material tillgängligt för lärare att prova i sin undervisning och

⁷ 3 kap. 5, 7 §§ Skollagen (2010:800)

⁸ Skolinspektionen (2016), *Tematisk analys över rätten till stöd – erfarenheter efter regelbunden tillsyn och anmälningsärenden första halvåret 2016*, sid. 2-5. Dnr: 2016:5836.

⁹ SOU 2016:59 *På goda grunder – en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik*, sid. 70.

¹⁰ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 22.

¹¹ Tjernberg, C. (2013) *Framgångsfaktorer i läs- och skrivande – En praxisorienterad studie med utgångspunkt i skolpraktiken*.

¹² Skolverket (2020) *Promemoria Särskild stöd i grundskolan läsåret 2019/20*. Dnr: 2019:387

¹³ Kommittédirektiv (2015:65), *En läsa-skriva-räkna-garanti*, sid. 1–3.

från och med 1 juli 2019 är materialet obligatoriskt att använda. Kartläggningsmaterialet består av två delar – Hitta språket och Hitta matematiken.

I garantin för både förskoleklass och lågstadiet ingår förutom kartläggnings- eller bedömningsmaterial, även särskild bedömning i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens, undervisning och stödinsatser, samt uppföljning och överlämning. På detta sätt stärker garantin skollagens tidigare reglering avseende stöd till elever.

Mot bakgrund av att ett nytt kartläggningsmaterial införts, har Skolinspektionen granskat de delar av garantin för tidiga stödinsatser som avser förskoleklassen.¹⁴

Syfte och frågeställningar

Granskningens syfte är att bedöma förskoleklassens arbete med centrala delar i garantin för tidiga stödinsatser.

För att uppfylla granskningens syfte har följande frågeställningar besvarats:

- 1) Med vilken kvalitet genomförs kartläggningsmaterialets aktiviteter i förskoleklassen?
- 2) Med vilken kvalitet uppmärksammas och bedöms elevernas behov av stöd?
- 3) Med vilken kvalitet utvecklas och anpassas undervisningen utifrån kartläggningen?

I kartläggningsmaterialets lärarinformation anges att materialet också ger stöd i att identifiera de elever som kan vara i behov av extra utmaningar. Dessa elever är emellertid inte målgrupp för garantin, och ingår inte i den här granskningen. Denna granskning har enbart fokuserat på syftet i garantin som handlar om elever som har behov av stöd för att uppnå kommande kunskapskrav.

Kort om kartläggningsmaterialet

Kartläggningsmaterialet i förskoleklass omfattar två delar, Hitta språket och Hitta matematiken, som vardera innehåller fyra aktiviteter.

Materialen finns tillgängligt på Skolverkets webbsida och omfattar både skriftliga lärarinstruktioner och webbstöd med information om hur materialet är tänkt att användas. I och med garantin och det obligatoriska kartläggningsmaterialet har några nya begrepp introducerats för arbetet i förskoleklassen. Nedan förtydligas dessa begrepp.

¹⁴ Bilden som visar garantins olika steg kommer från Skolverkets informationsmaterial. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/organisera-tidigt-stod-och-extra-anpassningar/lasa-skriva-rakna---garanti-for-tidiga-insatser>

Aktivitet

Kartläggningmaterialet omfattar fyra aktiviteter/uppgifter vardera inom både Hitta språket och Hitta matematiken som ska genomföras med eleverna.

Observationspunkt

Till varje aktivitet hör observationspunkter som tydliggör vad läraren ska uppmärksamma för att kunna identifiera de elever som kan vara i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd.¹⁵ Exempel på observationspunkter är om en elev visar nyfikenhet och intresse för det matematiska innehållet eller om en elev berättar sammanhängande om något eleven varit med om.

Indikation och särskild bedömning

Det ska göras en särskild bedömning av en elevs kunskapsutveckling i förskoleklassen, om det utifrån användning av det nationella kartläggningmaterialet finns en indikation på att eleven inte kommer att nå de kunskapskrav som ska uppnås i årskurs 1 och 3 i svenska, svenska som andraspråk eller matematik.

En elev kan visa indikation i en aktivitet genom att exempelvis ännu inte visa nyfikenhet och intresse för att följa, fortsätta och översätta mönster eller att ännu inte berätta sammanhängande utan endast använda enstaka ord.

En indikation är ett lägre krav än att det kan befaras att eleven inte kommer att nå de kunskapskrav som lägst ska uppnås.¹⁶

Ansvarig förskollärare eller lärare ska samråda med personal med specialpedagogisk kompetens vid en särskild bedömning, vid planering av stöd när det upptäcks att sådant stöd behöver ges i svenska, svenska som andraspråk eller matematik och vid uppföljning av stöd som getts.¹⁷

Befara

Om det genom användningen av kartläggningmaterialet, i den särskilda bedömningen eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås ska eleven skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen. Om det framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, trots att stöd har getts i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen, ska detta anmälas till rektorn. Detsamma gäller om det finns särskilda skäl att anta att sådana anpassningar inte skulle vara tillräckliga. Rektorn ska se till att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds.¹⁸

Specialpedagogisk kompetens

Med specialpedagogisk kompetens avses främst personer som har en utbildning som speciallärare eller specialpedagog.¹⁹

¹⁵ Skolverket (2019) *Nationellt kartläggningmaterial i språklig medvetenhet i förskoleklass. Lärarinformation* sid. 5 Dnr: 2019:567 och *Nationellt kartläggningmaterial i matematiskt tänkande i förskoleklass. Lärarinformation* sid.6 Dnr: 2019:568.

¹⁶ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 46.

¹⁷ 3 kap. 4a § Skollagen (2010:800)

¹⁸ 3 kap. 5, 7 §§ Skollagen (2010:800)

¹⁹ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 53.

Granskningens genomförande

Skolinspektionen har intervjuat lärare i förskoleklass, personal med specialpedagogisk kompetens och rektorer på 30 slumpvis utvalda grundskolor med minst två parallella förskoleklasser. Fem skolor har enskild huvudman och övriga 25 skolor har kommunal huvudman. Exempel på lärarnas dokumentation och statistik från kartläggningen har även samlats in. Enskilda verksamhetsbeslut har inte fattats i granskningen.

I det förberedande arbetet inför granskningen och i arbetet med att skriva denna rapport har externa referenspersoner deltagit. En fullständig lista över dessa personer och en mer utförlig beskrivning av granskningens genomförande finns i bilaga 2 och 3.

Kvalitetsgranskningens iakttagelser

Skolinspektionens granskning visar att majoriteten av de granskade skolorna har ett väl fungerande arbete med kartläggningens första steg, det vill säga att genomföra kartläggningsmaterialets aktiviteter. Däremot har färre skolor ett väl fungerande arbete när det handlar om de två påföljande stegen, att uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd samt att utveckla och anpassa undervisningen utifrån resultatet av kartläggningen. Samtidigt visar granskningen att några av skolorna har ett väl fungerande arbete inom alla tre frågeställningarna.

Detta kapitel redogör för de huvudsakliga resultaten av granskningen. Det första avsnittet handlar om med vilken kvalitet kartläggningsmaterialets aktiviteter har genomförts. Det andra avsnittet beskriver med vilken kvalitet elevers behov av stöd har uppmärksamats och bedömts. Det tredje avsnittet redogör för med vilken kvalitet undervisningen har utvecklats och anpassats utifrån resultatet av kartläggningen.

Skolinspektionen har för varje frågeställning definierat kvalitetskriterier som beskriver vad ett väl fungerande arbete med garantin innebär. Innehållet i dessa kriterier utgår ifrån bland annat skollagen, Skolverkets informationsmaterial samt förarbeten inför att garantin för tidiga stödinsatser infördes. Vad ett väl fungerande arbete innebär beskrivs mer utförligt under varje avsnitt.

Genomförande av kartläggningsmaterialens aktiviteter

Kartläggningsmaterialen Hitta språket och Hitta matematiken ska stödja läraren²⁰ i att tidigt identifiera elever som är i behov av extra anpassningar eller elever som är i behov av särskilt stöd. Kartläggningsmaterialen ska även utgöra ett stöd för lärarens planering och genomförande av undervisningen. Materialet ska användas under höstterminen i förskoleklass, för att stöd skyndsamt ska kunna sättas in. Det är en fördel om den undervisande läraren genomför kartläggningens aktiviteter eftersom läraren då, med stöd av materialet, kan upptäcka områden som hela eller delar av klassen visar svårigheter med och som den fortsatta undervisningen behöver fokusera på.²¹

Granskningens första frågeställning innefattar kvaliteten i att genomföra kartläggningsmaterialets aktiviteter. Ett väl fungerande arbete med detta innebär i granskningen att

- skolan integrerar kartläggningen i den ordinarie undervisningen

²⁰ I denna rapport används för läsbarhetens skull begreppet lärare. Det omfattar både lärare med utbildning som förskollärare och grundlärare.

²¹ Skolverket (2019) *Nationellt kartläggningsmaterial i språklig medvetenhet i förskoleklass*. Dnr: 2019:567 och *Nationellt kartläggningsmaterial i matematiskt tänkande i förskoleklass*. Dnr: 2019:568. *Lärarinformation* sid. 2-4.

- aktiviteterna anpassas till elevgruppen
- resultatet av kartläggningen har dokumenterats på ett sätt som gör det möjligt att använda för att utforma den fortsatta undervisningen

En grund i garantins regelverk är att kartläggningsmaterialet ska användas under höstterminen.²² Endast de skolor som efterlevt detta har kommit ifråga för att kunna bedömas ha ett väl fungerande arbete i den sammantagna bedömningen av frågeställningen. I granskningen framkommer att majoriteten av de granskade skolorna har genomfört alla aktiviteter med alla elever under höstterminen.

Sammantaget är Skolinspektionens bedömning att ungefär två tredjedelar av de granskade skolorna har ett väl fungerande arbete med att genomföra kartläggningsmaterialets aktiviteter. Dessa skolor har således bedömts ha ett välfungerande arbete med att genomföra aktiviteterna, och de har dessutom genomfört dem under höstterminen.

Men eftersom även kvaliteten i arbetet med kartläggningen ska granskas, har Skolinspektionen bedömt att skolorna kan ha ett väl fungerande arbete med de enskilda kvalitetskriterierna även om de inte genomfört alla aktiviteter under höstterminen. Nedan redovisas först granskningens resultat för de skolor som inte genomfört alla aktiviteter med alla elever under höstterminen. Därefter redovisas på vilket sätt arbetet med att genomföra kartläggningsmaterialets aktiviteter har genomförts på *samtliga* skolor.

Vid en tredjedel av skolorna har inte alla aktiviteter genomförts med alla elever

I granskningen framkommer att flera av de granskade skolorna inte har genomfört alla aktiviteter med alla elever under höstterminen.

Vid de flesta av dessa skolor handlar det om att någon aktivitet inte genomförts i någon av skolans klasser. Den vanligaste orsaken till att vissa aktiviteter inte genomförts är att skolorna haft brist på personal eller att aktiviteterna tagit mer tid än beräknat. Vid några enstaka skolor har få eller inga aktiviteter genomförts under höstterminen. Skälen till detta handlar exempelvis om att skolan hade nyanställd personal som inte förberetts eller att lärarna upplevde brist på resurser både för att genomföra kartläggningen och att ge elever stöd.

På de skolor som inte genomfört alla delar av kartläggningsmaterialet under höstterminen, har arbetet fortsatt under vårterminen. När kartläggningen drar ut på tiden blir konsekvensen att tiden minskar för att utveckla undervisningen och sätta in stöd utifrån kartläggningen. På de skolor där tillräckliga resurser för att genomföra kartläggningens alla aktiviteter saknats, finns därmed en risk att elever inte hinner få rätt stöd i rätt tid.

²² SKOLF5 2019:16. *Skolverkets föreskrifter om obligatoriska nationella kartläggningsmaterial i språklig medvetenhet och i matematiskt tänkande i förskoleklass.*

Kartläggningsmaterialet integreras ofta i den ordinarie undervisningen

Det första kvalitetskriteriet i granskningen för att kunna bedöma kvaliteten i hur kartläggningsmaterialets aktiviteter genomförts, är om aktiviteterna integreras i den ordinarie undervisningen. Exempel på detta är att aktiviteterna används som en vanlig arbetsuppgift och att det främst är den undervisande läraren som genomför aktiviteterna.

Innehållet i kartläggningsmaterialets olika aktiviteter utgår från läroplanen och kursplanerna och är utformat för att kunna ingå som naturliga delar av den ordinarie undervisningen. I granskningen framkommer att aktiviteterna vid ungefär två tredjedelar av skolorna har använts som en del av den vanliga undervisningen. Vid dessa skolor uttrycker lärarna att innehållet i aktiviteterna är ungefär detsamma som de tidigare arbetat med i undervisningen, och att det därför fungerat att integrera i det ordinarie arbetet. Vid övriga skolor har det framkommit att lärarna ansett det vara svårt att integrera vissa aktiviteter i undervisningen och därför genomfört dem som egna övningar.

Vid nästan alla skolor i granskningen har den undervisande läraren själv haft ansvar för och genomfört alla, eller så gott som alla, aktiviteter med sina elever. Vid en skola har en särskilt anställd lärare genomfört de flesta aktiviteter med eleverna. Skälen till detta var att lärarna i förskoleklass var nyanställda på skolan och saknade tidigare erfarenhet av att arbeta i förskoleklass.

Hitta språket integreras lättare i ordinarie undervisning

I granskningen framkommer att lärarna upplever att det finns en skillnad mellan upplägget av aktiviteterna i de olika ämnena. Många lärare berättar att det har varit lättare att länka samman aktiviteterna i Hitta språket med resten av undervisningen än aktiviteterna i Hitta matematiken, eftersom innehållet i Hitta språket i större utsträckning är sådant som undervisningen även tidigare har omfattat. Lärarna anser även att aktiviteterna i Hitta matematiken är mer praktiska, vilket krävt särskilt material och ett avsatt tillfälle för att genomföra. Aktiviteterna har i de allra flesta fall genomförts i grupper om cirka 3–4 elever i arbetet med både Hitta språket och Hitta matematiken. Vissa aktiviteter i Hitta språket har dock genomförts i helklass eller halvklass, framför allt de delar som handlar om att berätta och beskriva och att lyssna och samtala. Flera lärare berättar även att de genomfört aktiviteten om språkljud i Hitta språket med en elev i taget.

Aktiviteterna anpassas ofta till elevgruppen

Det andra kvalitetskriteriet i granskningen för att kunna bedöma kvaliteten i hur kartläggningsmaterialets aktiviteter genomförts, är om aktiviteterna anpassats till eleverna när de genomfördes. Exempel på detta är att de olika aktiviteternas innehåll anpassats så att alla elever gavs möjlighet att medverka och att situationen för aktivitetens genomförande arrangerades på det mest gynnsamma sättet för varje elev.

Aktiviteterna som ingår i kartläggningen är tänkta att utföras i grupp och integreras i den ordinarie undervisningen. Det innebär att läraren kan behöva göra anpassningar till eleverna, för att kunna få syn på vilka kunskaper eleven har. Exempelvis kan aktiviteterna anpassas så att alla elever ges möjlighet att medverka, att olika

sorters material används eller att gruppstorlek och gruppsammansättning anpassas efter elevernas behov.²³

Granskningen visar att nästan alla skolor på olika sätt har anpassat genomförandet av aktiviteterna utifrån elevernas behov. Den vanligaste anpassningen handlar om att dela in eleverna i grupper, där sammansättningen av elever kan variera beroende på aktivitet och på vilka elever det är. Även antal elever i grupperna kan variera beroende på elevernas behov och förutsättningar. Lärarna betonar generellt att det är viktigt att alla elever ges möjlighet att komma till tals, och att det därför exempelvis är bättre för blyga elever att vara i en grupp där det inte finns elever som tar över för mycket. Det förekommer ofta att lärare har genomfört aktiviteter enskilt med vissa elever, för att de ska kunna visa sina kunskaper.

En vanlig anpassning är att kartläggningen har genomförts under förmiddagen eller efter en rast för att eleverna ska vara så pigga som möjligt. När det gäller elever som har annat modersmål har lärarna också förberett eleven genom att förklara begrepp innan själva aktiviteten eller gett upprepade instruktioner så att eleven förstår vad hen ska göra och vad uppgiften handlar om.

Granskningen visar även att lärarna i hög grad har använt det material som hör till kartläggningsmaterialet, exempelvis de bilder som finns i aktiviteterna Vi berättar och beskriver och Vi urskiljer ord och språkljud. Vid några skolor har lärarna valt att göra anpassningar genom att använda andra bilder, bland annat för att väcka elevernas intresse och för att väva in elevernas egna erfarenheter i arbetet.

Resultatet av kartläggningen dokumenteras ändamålsenligt

Det tredje kvalitetskriteriet i granskningen för att kunna bedöma kvaliteten i hur kartläggningsmaterialets aktiviteter genomförts, är om resultatet av kartläggningen dokumenterats ändamålsenligt. Exempel på detta är att dokumentationen bidrar till att läraren kan bedriva en undervisning som ger eleverna möjlighet att nå målen för utbildningen. Det innebär att dokumentationen stödjer lärarna i att identifiera elever som kan behöva stöd, samt att den också kan fungera som en utgångspunkt för den fortsatta undervisningen.

Vid framtagandet av garantin för tidiga stödinsatser har en viktig fråga handlat om att den inte ska innebära ytterligare krav på administration för lärare. Det finns heller inget särskilt krav på att dokumentera i samband med kartläggningen. Dock förutsätts lärare göra en professionell dokumentation i sitt ordinarie arbete.²⁴

I kartläggningsmaterialen finns beskrivningar av hur det kunnande eleverna visar kan dokumenteras i de tillhörande blanketterna. Detta signalerar att lärarna förväntas dokumentera på något vis även i kartläggningen. Skolinspektionen har i granskningen gjort bedömningen att något slags dokumentation är nödvändig för att kunna analysera och använda kartläggningens resultat.

I granskningen framkommer att nästan alla skolor har dokumenterat kartläggningen på ett ändamålsenligt vis. De färdiga mallarna som hör till kartläggningsmaterialet har använts, både för de enskilda aktiviteterna och gruppvisa/klassvisa

²³ Skolverket (2019) *Nationellt kartläggningsmaterial i förskoleklass. Lärarinformation* Hitta språket sid. 5, 9 Dnr: 2019:567 och Hitta matematiken, sid. 4, 7 Dnr: 2019:568.

²⁴ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 44.

sammanställningarna för samtliga delar av Hitta språket respektive Hitta matematiken. Några skolor har använt egna mallar med liknande innehåll, vilket även bedömts som ändamålsenligt. Nästan alla skolor har gjort bedömningar av de olika aktiviteterna i två eller tre olika nivåer. Det flesta skolor har även skrivit korta kommentarer, exempelvis kring vad som varit svårt för elever i samband med att de dokumenterat resultatet av de enskilda aktiviteterna.

Uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd

Med kartläggningmaterialet i förskoleklass ska lärare få stöd i att identifiera elever som riskerar att inte nå de kunskapskrav som senare ska uppnås. En särskild bedömning ska göras om det finns en indikation på att eleven inte kommer att nå de kunskapskrav som ska uppnås i svenska, svenska som andraspråk eller matematik. Ansvarig förskollärare eller lärare ska samråda med personal med specialpedagogisk kompetens vid den särskilda bedömningen.²⁵

Ordet indikation innebär att kravet för när det ska göras en särskild bedömning är relativt lågt ställt och syftet är att säkerställa att elever som är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd verkligen får det. För att ansvarig lärare inte ska riskera att förbise någon elev i behov av stöd måste den särskilda bedömningen göras beträffande ett betydligt större antal elever än det antal som kan förväntas bli föremål för en stödinsats.²⁶ En indikation är ett lägre krav än att det kan befaras att eleven inte kommer att nå de kunskapskrav som lägst ska uppnås.²⁷ Läraren kan bedöma att det direkt befaras att en elev inte kommer att nå kommande kunskapskrav. I det fallet behöver en särskild bedömning inte göras, utan eleven ska då skyndsamt ges stöd.²⁸

Granskningens andra frågeställning innefattar kvaliteten i att uppmärksamma och bedöma elevers behov av stöd. Ett väl fungerande arbete med detta innebär i granskningen att

- indikationer uppmärksammas och dokumenteras,
- den särskilda bedömningen genomförs med koppling till de nationella kartläggningmaterialen
- den specialpedagogiska kompetensen används för alla elever där indikation noterats

En grund i garantins regelverk är att en särskild bedömning ska göras om en elev visat indikation. Den särskilda bedömningen ska göras i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens. Endast de skolor som efterlevt detta har kommit ifråga för att kunna bedömas ha ett väl fungerande arbete i den sammantagna bedömningen av frågeställningen.

²⁵ 3 kap. 4, 4a §§ Skollagen (2010:800).

²⁶ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 83- 84

²⁷ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 46.

²⁸ 3 kap. 5 § Skollagen (2010:800).

I granskningen framkommer att det finns elever som utifrån kartläggningsmaterialet har bedömts visa indikation vid i stort sett alla de granskade skolorna. Vid hälften av skolorna har en särskild bedömning i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens genomförts för alla elever som visat indikation.

Sammantaget är Skolinspektionens bedömning att endast knappt hälften av de granskade skolorna har ett väl fungerande arbete med att uppmärksamma och bedöma elevers behov av stöd. Dessa skolor har således bedömts ha ett väl fungerande arbete med att uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd, och de har dessutom genomfört en särskild bedömning i samråd för alla elever som visat indikation.

Men eftersom även kvaliteten i arbetet med kartläggningen ska granskas, har Skolinspektionen bedömt att skolorna kan ha ett väl fungerande arbete med de enskilda kvalitetskriterierna även om de inte genomfört den särskilda bedömningen i samråd för alla elever som visat indikation.

Nedan redovisas på vilket sätt arbetet med att uppmärksamma och bedöma elevers behov av stöd genomförts för samtliga granskade skolor.

Indikationer uppmärksammas och dokumenteras på de flesta skolor

Det första kvalitetskriteriet för att kunna bedöma kvaliteten i skolornas arbete med att uppmärksamma och bedöma elevers behov av stöd, är om indikation uppmärksammas och dokumenteras. Exempel på detta är att dokumentationen tydliggör indikation och att stödet i lärarhandledningen används för att avgöra om en elev visar indikation.

När aktiviteterna i kartläggningen genomförs ska läraren notera de elever som visar indikation på att inte nå kommande kunskapskrav. I Hitta matematikens aktivitet Tärningsspelet kan en elev visa indikation genom att exempelvis inte visa intresse för det matematiska innehållet eller att inte känna igen och kunna benämna siffrorna 1–6. I Hitta språkets aktivitet Vi kommunicerar med symboler och bokstäver kan en elev visa indikation genom att till exempel ännu inte vara intresserad av bokstäver eller ännu inte känna igen vanligt förekommande ordbilder.

Vid i stort sett alla skolor fanns elever som visade indikation. Granskningen visar att de flesta skolorna har dokumenterat när elever visar indikation. Några olika varianter på hur dokumentationen gått till förekommer, men det vanligaste är markeringar i tre nivåer. Vid de flesta skolor har även en motivering eller en kommentar kompletterat nivåmarkeringen. Vid de skolor där indikationer inte tydligt framgår av dokumentationen har inte heller alla elever som visat indikation sedan fått en särskild bedömning.

De flesta skolor uppger i granskningen att de har använt och utgått från den tillhörande lärarhandledningen. Några skolor har istället utgått från annat de gjort i undervisningen eller från andra tester och kartläggningar som gjorts för att avgöra om en elev visar indikation. Risken med att inte utgå från stödet i lärarhandledningen är att bedömningen av om en elev visar indikation inte utgår från just de områden inom språk och matematik som aktiviteterna omfattar. Det kan leda till att även stödinsatserna fokuserar på områden som inte kopplas till kartläggningsmaterialet.

En knapp femtedel av eleverna har bedömts visa indikation

Sammantaget går cirka 1 700 förskoleklass elever i de granskade skolorna. I granskningen framkommer att i snitt en femtedel av eleverna har bedömts visa indikation. Dock finns en stor spridning mellan skolorna. Eftersom syftet med reformen är att inte missa en enda elev som kan ha behov av stöd, är det viktigt att notera indikation om tveksamheter finns. Om få elever bedöms visa indikation, finns risk för att andra elever förbises. Dessa får då inte genomgå nästa steg i kartläggningen, den särskilda bedömningen, och deras eventuella behov av stöd kopplat till språklig medvetenhet och matematiskt tänkande kanske inte uppmärksammas.

Särskild bedömning genomförs med koppling till kartläggningsmaterialet

Det andra kvalitetskriteriet för att kunna bedöma kvaliteten i skolornas arbete med att uppmärksamma och bedöma elevers behov av stöd, är om den särskilda bedömningen genomförs med koppling till kartläggningsmaterialet. Exempel på detta är att den särskilda bedömningen genomförs skyndsamt och att den kopplas till de observationspunkter som finns i kartläggningsmaterialets aktiviteter.

I stort sett alla granskade skolorna hade elever som visade indikation på att inte nå kommande kunskapskrav. I granskningen framkommer att hälften av skolorna genomfört en särskild bedömning av dessa elever. Nästan alla som gjort en särskild bedömning har genomfört bedömningen skyndsamt, det vill säga att den har genomförts inom rimlig tid och utan att invänta ytterligare underlag om eleverna.

Om det efter en särskild bedömning kan befaras att eleven inte kommer att uppnå de kunskapskrav som anges ska det skyndsamt planeras stöd i form av extra anpassningar eller göras en anmälan till rektorn.²⁹ I garantin för tidiga stödinsatser betonas även att det ska vara rätt stöd. Detta innebär att den särskilda bedömningen bör genomföras skyndsamt efter genomförd aktivitet och utgå från resultatet av kartläggningen.

Som stöd för att genomföra den särskilda bedömningen finns i lärarinstruktionerna till Hitta språket och Hitta matematiken observationspunkter som beskriver vad aktiviteterna avser att kartlägga. Det kan till exempel vara att elever ska ges möjlighet att kommunicera och resonera om mätande i matematik eller att berätta sammanhängande om något eleven varit med om i svenska. Granskningen visar att de flesta skolor som gjort en särskild bedömning har utgått från dessa observationspunkter när de gjort den särskilda bedömningen. Vid några skolor utgår man inte enbart från observationspunkterna utan väger även in annan information, till exempel sådant de sedan tidigare visste om eleven eller någon annan svårighet de sett hos eleven.

Övergripande syften med garantin är att stärka elevernas kunskaper inom språk och matematik och att stärka likvärdigheten. På samma sätt som när dokumentationen av elevers visade indikation utgår från annat än kartläggningsmaterialen och därför kan leda till brister i stöd (se ovan), kan en särskild bedömning som inte utgår från kartläggningsmaterialen leda till att andra områden än de som ingår i kartläggningsmaterialen vägs in i bedömningen och ligger till grund för att avgöra vilket behov av stöd eleverna har. Konsekvensen kan då bli att stödet inte fokuserar på

²⁹ 3 kap. 4, 5,7 §§ Skollagen (2010:800).

att utveckla språklig medvetenhet och matematiskt tänkande. Även målet att stärka likvärdigheten riskerar att inte uppnås om grunden för bedömningen skiljer sig åt mellan och inom skolor.

Vid flera skolor används inte specialpedagogisk kompetens för alla elever som visat indikation

Det tredje kvalitetskriteriet för att kunna bedöma kvaliteten i skolornas arbete med att uppmärksamma och bedöma elevers behov av stöd, är om den specialpedagogiska kompetensen används för att avgöra om stöd behövs och i så fall vilket, för alla elever där indikation noterats.

Avsikten med samrådet mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens är att de lärare som genomför kartläggningen och ansvarar för undervisningen ska få stöd i sin bedömning av elevens kunskapsutveckling, för att kunna avgöra om den indikation som identifierats innebär att eleven är i behov av stöd. Personal med specialpedagogisk kompetens förväntas också ge stöd för att avgöra vilket stöd en elev är i behov av.³⁰

I granskningen framkommer att det vid knappt hälften av de skolorna som bedömt att elever visat indikation, inte har genomförts en särskild bedömning i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens för alla elever som visat indikation. Vid några av dessa skolor saknades under höstterminen tillgång till personal med specialpedagogisk kompetens i förskoleklasserna. Vid några av skolorna fanns tillgång till personal med specialpedagogisk kompetens, men tillgången var begränsad eller användes inte för att samråda om stöd behövs utifrån kartläggningens resultat. Ett skäl att inte koppla in personal med specialpedagogisk kompetens är att endast elever med stora svårigheter, där skolan befarar att eleven inte kommer att nå kunskapskraven, får en särskild bedömning. Lärarna uppger även att de ofta tar hjälp av specialpedagog/speciellärare för att avgöra om det finns behov av ytterligare utredning för eventuellt särskilt stöd. Det är vanligt att lärare själva, eller efter diskussion med en kollega, till att börja med själva sätter in extra anpassningar i sin undervisning. Det är först om dessa inte fungerar eller om elever bedöms behöva mer stöd, som personal med specialpedagogisk kompetens kopplas in. Några skolor uppger även att de först vill vänta och se om eleven mognar.

Ett syfte med den särskilda bedömningen där lärare och personal med specialpedagogisk kompetens samråder är att upptäcka elever som vid tiden för genomförandet av kartläggningsmaterialet än så länge bara indikerar att en svårighet finns. Om detta upptäcks tidigt och adekvat stöd sätts in, kan det motverka att svårigheten kvarstår eller ökar. Konsekvensen av att en särskild bedömning inte görs trots att indikation visats, kan därmed bli att vissa elevers behov av stöd inom språk och matematik inte upptäckts, vilket i sin tur kan leda till att de heller inte får det tidiga stöd som garantin för tidiga stödinsatser avser.

³⁰ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 33, 84

Utveckla och anpassa undervisningen

Syftet med garantin för tidiga stödinsatser är att tidigt upptäcka elever som behöver stöd så att adekvata stödinsatser kan sättas in.³¹ Adekvata insatser innebär att stödet som sätts in ska utgå från resultatet av kartläggningen för att vara relevant för varje elev. Genom att eleverna tidigt får adekvata insatser slipper eleven uppleva att han eller hon misslyckas genom att inte nå kunskapskraven. Vidare behöver tidiga insatser inte bli lika omfattande jämfört med om de sätts in under de senare skolåren.³²

Utöver syftet att elever ska få rätt stöd i rätt tid, är avsikten med kartläggningsmaterialet bland annat att främja likvärdighet i kvaliteten på stödinsatser och skapa ett gemensamt språk. Nationellt kartläggningsmaterial gagnar även det kollegiala arbetet mellan lärare genom att gemensamma begrepp och mallar används, vilket i sin tur kan bidra till en högre kvalitet i bedömningarna.³³

Granskningens tredje frågeställning innefattar kvaliteten i att anpassa undervisningen utifrån kartläggningen. Ett väl fungerande arbete med detta innebär i granskningen att

- resultatet av kartläggningen används för att utveckla undervisningen
- stöd sätts in utifrån resultatet av kartläggningen

En grund i garantins regelverk är att planering av stöd i form av extra anpassningar görs i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens.³⁴ Endast de skolor som efterlevt detta har kommit ifråga för att kunna bedömas ha ett väl fungerande arbete i den sammantagna bedömningen av frågeställningen. I granskningen framkommer att i stort sett alla skolorna har bedömt att det i förskoleklassen finns elever som efter kartläggningen behöver någon form av stöd. Vid ungefär hälften av skolorna har stödinsatserna i form av extra anpassningar planerats i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens.

Sammantaget är Skolinspektionens bedömning att endast en tredjedel av de granskade skolorna har ett väl fungerande arbete med att utveckla och anpassa undervisningen. Dessa skolor har således bedömts ha ett väl fungerande arbete med att utveckla och anpassa undervisningen, och de har dessutom planerat stödinsatser i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens.

Men eftersom även kvaliteten i arbetet med kartläggningen ska granskas, har Skolinspektionen bedömt att skolorna kan ha ett väl fungerande arbete med de enskilda kvalitetskriterierna även om de inte planerat stödinsatserna i samråd. Nedan redovisas först granskningens resultat för de skolor som inte planerat stödinsatser i samråd. Därefter redovisas på vilket sätt arbetet med att utveckla och anpassa undervisningen utifrån kartläggningen har genomförts på samtliga skolor.

³¹ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 57.

³² Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 80.

³³ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 23, 40, 42

³⁴ 3 kap. 4a § Skollagen (2010:800).

Stödinsatser planeras inte i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens

Ett övergripande syfte med att personal med specialpedagogisk kompetens ska samråda med lärare är att flytta specialpedagogiskt stöd från de högre årskurserna till förskoleklassen och de lägre årskurserna. Skälen för att göra detta handlar om att fler elevers behov ska uppmärksammas, att bättre utforma stödinsatser, samt att lärare får stöd i att avgöra om de behov som en elev har kan tillgodoses inom ordinarie undervisning eller om särskilda stödinsatser behövs.³⁵

I granskningen framkommer att i stort sett alla skolorna har bedömt att det i förskoleklassen finns elever som efter kartläggningen behöver någon form av stöd. Vid knappt hälften av dessa skolor har stödinsatserna inte planerats i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens. Ett skäl till detta är att det vid några av skolorna saknades tillgång till personal med specialpedagogisk kompetens. Det vanligaste skälet är emellertid att tillgången till personal med specialpedagogisk kompetens var begränsad eller att den fanns men inte använts för att planera stöd. När specialpedagogisk kompetens saknas eller om tillgången endast är begränsad är det vanligt att lärarna diskuterar tillsammans och själva avgör vilka anpassningar som behöver göras. Det kan exempelvis handla om att eleverna ska arbeta mer i mindre grupper. Vid flera av de här skolorna kopplas personal med specialpedagogisk kompetens in först om läraren befarar att en elev inte kommer att nå kommande kunskapskrav.

Vid några av skolorna i granskningen har specialpedagogen en rådgivande roll, där lärare kan få råd om material som kan användas, hur möbleringen kan se ut eller att en generell förmåga som exempelvis arbetsminnet behöver tränas. Vid en skola uttrycker lärarna en oro över om de anpassningar som satts in är de rätta och att de därför önskar att diskussioner förs med en person med specialpedagogisk kompetens. Om stödinsatser planeras utan att ett samråd skett, finns risken att stödet inte utformas på bästa sätt för att utveckla språklig medvetenhet och matematiskt tänkande hos eleverna, vilket kan leda till att eleven tidigt halkar efter och därmed har sämre möjlighet att uppnå kommande kunskapskrav.

Potentialen i kartläggningen används ännu inte för att utveckla undervisningen

Exempel på det första kvalitetskriteriet i granskningen för att kunna bedöma kvaliteten i skolans arbete med att anpassa undervisningen utifrån resultatet av kartläggningen, är att undervisningen förändras eller utvecklas i syfte att stödja elevernas utveckling av språklig medvetenhet och matematiska tänkande.

Både garantin för tidiga stödinsatser som helhet och kartläggningen i förskoleklass har fokus på att uppmärksamma och tillgodose enskilda elevers behov. Eftersom alla elever genomför samma aktiviteter framkommer ett resultat för varje individ, men det är även möjligt att sammanställa ett resultat för varje aktivitet och område på klass/gruppnivå. Genom att analysera resultatet av kartläggningen ur olika perspektiv kan lärare även använda resultatet som stöd för undervisningen, genom

³⁵ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 33.

att utifrån materialet upptäcka om det finns områden som hela eller delar av gruppen/klassen har svårigheter med och som den fortsatta undervisningen behöver fokusera på.³⁶

Granskningen visar att flera skolor inte alls, eller att endast vissa lärare, använder resultatet av kartläggningen för att utveckla och planera undervisningen på klass/gruppnivå. Vid ett flertal skolor uttrycker lärarna emellertid att de efter kartläggningen har sett att undervisningen skulle behöva fokusera mer på vissa områden, men att de ännu inte har börjat arbeta med detta.

Stöd fokuserar oftare på undervisningens form

Det andra kvalitetskriteriet i granskningen för att kunna bedöma kvaliteten i skolans arbete med att anpassa undervisningen utifrån kartläggningen är att stöd sätts in utifrån resultatet av kartläggningen. Exempel på detta är att det stöd som sätts in för enskilda elever riktas mot utveckling av språklig medvetenhet och matematiskt tänkande utifrån elevernas identifierade behov.

Om det på något vis kan befaras att en elev inte kommer att nå kommande kunskapskrav eller andra kravnivåer, ska eleven skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen. Om extra anpassningar inte har haft effekt eller om dessa inte bedöms vara tillräckliga ska rektor skyndsamt se till att elevens behov utreds. Om en sådan utredning visar att en elev är i behov av särskilt stöd, ska eleven ges det stöd som behövs.³⁷

Extra anpassningar kan normalt genomföras av lärare eller annan skolpersonal inom den ordinarie undervisningen. Exempel på extra anpassningar kan vara hjälp med att strukturera dagen, extra tydliga instruktioner, stöd för att komma igång med arbete eller färdighetsträning. Även ledning i att förstå texter, förklaringar av ett ämnesområde på ett annat sätt eller exempelvis lästräning är att anse som extra anpassningar.³⁸

I granskningen framkommer att elever får stöd i form av extra anpassningar eller särskilt stöd utifrån sina behov vid nästan alla skolor. Några skolor har bedömt att de inte har elever i förskoleklasserna som behöver stöd. I den dokumentation som samlats in i granskningen framgår att det är vanligt att fler pojkar än flickor bedöms behöva extra anpassningar som ett resultat av kartläggningen. Vanliga anpassningar som gjorts efter kartläggningen är exempelvis tydligare instruktioner, ändrad grupp sammansättning, enskild genomgång, särskilda fysiska hjälpmedel eller olika typer av stöd för att skriva. Däremot visar granskningen att det är ovanligare att anpassningarna har anknytning till det innehållsliga resultatet av kartläggningen som handlar om att utveckla språklig medvetenhet och matematiskt tänkande. Att undervisningen på många skolor anpassas till elevers behov är positivt och har troligen en positiv effekt på elevers kunskapsutveckling. Risken finns emellertid att syftet med garantin för tidiga stödinsatser, att utveckla elevernas språkliga medvetenhet och matematiska tänkande, inte kommer att uppnås om inte stödinsatserna också fokuserar på innehållet i undervisningen.

³⁶ Skolverket (2019) *Nationellt kartläggningsmaterial i språklig medvetenhet i förskoleklass. Lärarinformation* sid. 5 Dnr: 2019:567 och *Nationellt kartläggningsmaterial i matematiskt tänkande i förskoleklass. Lärarinformation* sid. 4 Dnr: 2019:568

³⁷ 3 kap. 5 och 7 §§ Skollagen (2010:800)

³⁸ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 37

Ovanligare att stöd fokuserar på matematiskt tänkande

I granskningen framkommer att det stöd som ges till elever har ett större fokus på språklig medvetenhet. Vi ser att färre skolor utgår från resultatet i Hitta matematiken än i Hitta språket för att utforma stöd. I intervjuerna nämns stöd i matematik inte lika ofta och färre exempel framkommer kring stöd som handlar om matematiskt tänkande.

Vid flera skolor framkommer att lärare upplever att matematiken är svår och att de inte riktigt vet hur de ska utforma undervisningen för att nå längre efter att aktiviteterna genomförts. Lärare uttrycker även att innehållet i framför allt aktiviteten Sanden/riset är otydlig. Detta har försvårat genomförandet av kartläggningen och det har varit svårt att veta hur resultatet kan användas. En tydlig skillnad framträder här i granskningen jämfört med Hitta språket, där de flesta skolor tidigare har arbetat med Bornholmsmaterialet³⁹ och därifrån känner igen innehåll i kartläggningen.

Viktiga förutsättningar för att utföra arbetet väl – kompetens och tid

Det är vanligt att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens i granskningen uppger att den kompetens och de resurser som behövs för att genomföra kartläggningen och planerade stödinsatser saknas. Vid de flesta av dessa skolor har ingen särskild bedömning gjorts, antingen på grund av att det saknas personal med specialpedagogisk kompetens eller att den kompetensen inte använts. Majoriteten av lärarna i granskningen upplever själva att de har kompetens för att genomföra kartläggningen, men flera önskar mer kompetens i att göra bedömningar och önskar ett ökat stöd från en specialpedagog/speciallärare.

I granskningen har en vanlig synpunkt varit att kartläggningen har varit tidkrävande i både förberedelser, genomförande och efterarbete. Förberedelsen har bestått både av att sätta sig in i materialet, att plocka fram material och att organisera genomförandet. Själva genomförandet av kartläggningen har också tagit mycket tid i anspråk eftersom aktiviteterna genomförts enskilt eller i mindre grupper av elever.

Efterarbetet i kartläggningen består av dokumentation, att analysera det insamlade resultatet samt att planera undervisningen. I de flesta fall har dokumentationen gjorts efter att aktiviteterna har genomförts, för att det inte varit möjligt att göra samtidigt som aktiviteten genomförs och elever ska observeras. Lärarna vill inte heller att eleverna ska uppfatta att det de gör i aktiviteterna bedöms.

Utmärkande för skolor som har ett väl fungerande arbete

I föregående avsnitt redovisades iakttagelser kring kvaliteten på skolors arbete med garantin för tidiga stödinsatser. Granskningen visar sammantaget att själva ge-

³⁹ Bornholmsmodellen är ett material som används för att utveckla elevers språkliga medvetenhet. <https://www.bornholmsmodellen.se/>

nomförandet av kartläggningsmaterialets aktiviteter, (frågeställning 1), har fungerat relativt väl på skolorna. Däremot har en lägre andel av skolorna uppvisat ett väl fungerande arbete när det gäller att bedöma elevernas behov av stöd (frågeställning 2) och att anpassa undervisningen utifrån resultatet av kartläggningen (frågeställning 3). I granskningen framkommer emellertid att några skolor har ett väl fungerande arbete inom alla tre frågeställningar. I detta avsnitt beskrivs hur ett väl fungerande arbete med garantin kan se ut.

Skolor använder dokumentationen som utgångspunkt för att planera undervisningen

Dokumentationen i kartläggningen har fungerat väl på de flesta skolor, men i granskningen framkommer att dokumentationen av kartläggningen inte lika ofta används för att planera den fortsatta undervisningen. Utmärkande för de skolor som dokumenterar på ett ändamålsenligt vis är att dokumentationen används som utgångspunkt för planering av både stöd till elever och för att utveckla undervisningen för gruppen/klassen. Vid intervjuerna framkommer exempelvis att dokumentationen skapar en medvetenhet kring vad varje elev redan kan och vilka svårigheter som finns. Det blir tydligare vilka elever som behöver stöd, enligt lärarna. Dokumentationen vid dessa skolor används sedan för att analysera var stödinsatser behövs, vilket har lett till att undervisningen har utvecklats för att stärka den språkliga medvetenheten och det matematiska tänkandet. Lärare uttrycker att de med resultatet av kartläggningen fått ett bredare underlag om elevernas kunskaper, vilket de sedan utnyttjar för att forma sin fortsatta undervisning. En lärare berättar att dokumentationen i kartläggningen har tagit mer tid, men att dokumentationen har blivit fylligare och mer utförlig vilket hen har nytta av i sin planering.

Tydlig organisation kring vem som gör vad

Gemensamt för flera av de skolor som har ett väl fungerande arbete med att uppmärksamma och bedöma elevers behov av stöd, är att arbetet förefaller vara välorganiserat när det handlar om lärares arbete och specialpedagogens/speciallärarens roll i arbetet. Det är tydligt vem som gör vad. Personal med specialpedagogisk kompetens är sedan tidigare delaktig i det vardagliga arbetet kring undervisning och fortsätter att vara det även i arbetet med kartläggningen. Lärare på en skola uttrycker att de har en trygg organisation där elever snabbt får hjälp.

Särskild bedömning på skolor som visat god kvalitet

Gemensamt för de skolor där arbetet med kartläggningen fungerat väl, är att personal med specialpedagogisk kompetens alltid används i den särskilda bedömningen. Skolorna har tillgång till kompetensen och samrådet mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens fungerar på ett bra sätt. Diskussioner mellan lärare och specialpedagog/speciallärare sker kontinuerligt eller både kontinuerligt och vid särskilt avsatta tillfällen. Lärarna uttrycker att de har stor nytta av samrådet genom möjligheten att tillsammans diskutera vilka elever som behöver stöd. Den särskilda bedömningen vid dessa skolor utmärks av att den i större utsträckning kopplas samman med kartläggningsmaterialet. Den särskilda bedömningen utgår även mer konkret från de observationspunkter som finns beskrivna i läroinstruktionerna och från ett samlat resultat av kartläggningen.

Anpassning av undervisningen sker utifrån kartläggningen

Utmärkande för skolor där arbetet fungerar väl, är att de utgått från resultatet av kartläggningen för att utforma stöd. På skolorna har alla intervjuade lärare på skolan bedömts göra detta. I intervjuerna framkommer flera exempel på stödinsatser som tydligt kopplas till att utveckla elevernas språkliga medvetenhet och matematiska tänkande. Personal med specialpedagogisk kompetens deltar även i samrådet vid planeringen av vilka stödinsatser som behövs på dessa skolor. Diskussioner förs utifrån resultatet av kartläggningen och specialpedagog/speciallärare ger råd och stöd kring hur lärarna kan arbeta vidare och göra anpassningar själva i undervisningen. Vid några skolor diskuterar och/eller funderar lärarna själva först och stämmer sedan av med personal med specialpedagogisk kompetens. Den vanligaste formen av stöd är extra anpassningar som lärarna själva genomför i undervisningen.

Undervisningen utvecklas och förändras även på gruppnivå

Vid en skola framkommer att undervisningen har utvecklats efter kartläggningen genom att lärarna nu har mer specifik kunskap om vad eleverna behöver. Lärare på andra skolor uttrycker liknande synpunkter genom att det med kartläggningen blivit tydligare vad elever kan och vad de inte kan. Det är vanligt att skolorna utformat elevgrupper som vid vissa tillfällen arbetar med bestämda områden, exempelvis att kommunicera och resonera i matematik eller att berätta och beskriva i svenska. På en annan skola har undervisningen planerats utifrån kartläggningen genom att lärarna tagit fram nytt material för att kunna fördjupa innehållet kring just språklig medvetenhet och matematiskt tänkande.

Stöd inriktas mot språklig medvetenhet och matematiskt tänkande

De flesta skolor i granskningen anpassar stöd utifrån elevernas behov. Det som dock utmärker skolor med ett välfungerande arbete är att stödet i huvudsak utgår från kartläggningen och den särskilda bedömningen. Stödet inriktas mot just den språkliga medvetenheten och det matematiska tänkandet, och handlar i första hand inte om generella stödinsatser. Vid dessa skolor förefaller lärarna vara väl inlästa och insatta i kartläggningsmaterialet, vilket kan bidra till att de vet vad de ska uppmärksamma och vad stödet kan fokusera på.

Lärarna vid skolorna uttrycker ofta att de med kartläggningen tidigare kan se om elever behöver stöd, vilket gör att de även kan sätta in stödet tidigare. Vid en skola menar specialpedagogen att de prioriterar att sätta in stöd tidigt, eftersom de inte tror att det räcker att vänta och se om en elev verkar ha vissa svårigheter. Ytterligare ett exempel kommer från en annan skola där lärarna uttrycker att de även innan kartläggningen sett vilka elever som behöver stöd, men att de nu arbetar mer aktivt för att ge stöd tidigt.

Avslutande diskussion

Garantin för tidiga stödinsatser trädde i kraft 1 juli 2019 och det övergripande syftet är att alla elever som är i behov av stödinsatser ska få rätt stöd i rätt tid. Garantin har även ett nationellt syfte, nämligen att öka likvärdigheten i den svenska skolan avseende elevernas möjlighet till utveckling inom det språkliga och det matematiska området. Reformen berör även viktiga jämställdhetsaspekter inom utbildningsområdet och garantin antas gynna både flickor och pojkar, då problem ska upptäckas tidigt och adekvata åtgärder sättas in så tidigt som möjligt.

I förskoleklassen innebär garantin att ett nytt kartläggningsmaterial införts. Mot bakgrund av detta har Skolinspektionen granskat kvaliteten i förskoleklassens arbete med garantin för tidiga stödinsatser. Vår granskning inriktades mot tre steg i kartläggningen.

Skolinspektionens granskning visar att arbetet som avser att genomföra de olika aktiviteterna i kartläggningsmaterialen, har fungerat relativt väl på skolorna. Där- emot har de andra stegen i arbetet med kartläggningen, det vill säga att uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd samt att utveckla och anpassa undervisningen utifrån resultatet av kartläggningen, inte fungerat lika väl. I granskningen framkommer exempel på skolor som har ett väl utvecklat arbete med alla steg i kartläggningen. Utmärkande för dessa är exempelvis att samarbetet mellan lärarna och mellan lärarna och personal med specialpedagogisk kompetens har fungerat väl samt att stödet till elever är väl genomtänkt.

Skolinspektionens sammanvägda bedömning är att garantin för tidiga stödinsatser ännu inte är uppfylld i förskoleklass på många skolor. Med anledning av att kartläggningsmaterialet är nytt är det positivt att genomförandet har fungerat relativt väl, men om reformen inte implementeras i sin helhet finns risk att syftet med garantin inte kommer att uppnås. I detta avsnitt diskuteras några områden som kan påverka om garantin för tidiga stödinsatser får den effekt som avses.

Ökat behov av att utveckla undervisningen

I Skolinspektionens granskning av förskoleklassen från 2015 framkom att lärarna i de flesta granskade förskoleklasser i stor utsträckning skapar en trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö där eleverna får möjlighet att utforska och undersöka utan rädsla för att riskera att misslyckas. Samtidigt visade granskningen att fri lek ofta förekommer utan stöd från lärarna för att inrikta leken mot de nationella målen. Granskningen visade även att undervisningen på de flesta skolor inte planeras, genomförs och följs upp utifrån läroplanens övergripande mål för kunskaper.⁴⁰

Sedan denna granskning genomfördes har grundskolans läroplan (Lgr 11) förtydligats och omfattar sedan år 2016 syfte och centralt innehåll för förskoleklass. Att förskoleklassen fick egna läroplansdelar skulle ge förutsättningar för ökad kvalitet och likvärdighet. I läroplanen betonas bland annat elevernas allsidiga utveckling,

⁴⁰ Skolinspektionen (2015) *Undervisning i förskoleklass Kvalitetsgranskning*, sid. 6-7. Dnr: 2015:03.

lek, trygghet och tillhörighet, men det är också tydligt att förskoleklassens arbete även ska inriktas mot undervisning och lärande.

I förskoleklassen möts pedagoger med olika utbildningsbakgrund. Skillnader i synen på kunskapsuppdraget i förskoleklass har i olika sammanhang lyfts fram på olika vis. Behöriga för att undervisa i förskoleklassen är såväl förskollärare som grundlärare F–3 och pedagoger med äldre lärarexamen.⁴¹ I förskoleklassen möts förskolans traditionellt omsorgsinriktade verksamhet och skolans mer kunskapsorienterade verksamhet. Olika förhållningssätt kopplade till respektive utbildning och tradition kan innebära krockar i verksamheten, exempelvis rörande sådant som lek kontra lärande.⁴²

I och med att läroplanen reviderats och ställer andra krav på undervisningen i kombination med att kartläggningen införts, behöver alla lärare som undervisar i förskoleklass ges möjlighet att utveckla sin undervisning för att uppnå de mål som finns uppsatta. Det handlar bland annat om att utveckla arbetet med bedömning och att utveckla ett gemensamt språk kring bedömning, progression och kunskapskrav.

Gemensamt professionellt språk kan bidra till högre kvalitet i bedömningar och stärka likvärdigheten

Behovet av ett gemensamt språk lyfts i förarbeten inför att garantin infördes. Här beskrivs att ett nationellt kartläggningsmaterial bedöms öka likvärdigheten i kvaliteten på de stödinsatser som sätts in och skapa ett gemensamt språk kring bedömning, progression och kunskapskrav, vilket leder till högre kvalitet i bedömningarna. Materialen kan på så sätt bidra till en gemensam referensram för bland annat lärare och personal med specialpedagogisk kompetens och därmed skapa en möjlighet att diskutera och utveckla undervisningen.⁴³

Kartläggningsmaterialet i förskoleklass omfattar nya begrepp, såsom indikation, befara och särskild bedömning. Granskningen visar att begreppen används och tolkas olika på skolorna. De flesta skolor har inte heller haft fördjupande diskussioner kring begreppens innebörd, vilket kan förklara att de tolkas på olika vis. Med tanke på granskningens resultat kring att begreppen inte används och en varierande kvalitet i just bedömning och analys, indikerar granskningen att språkbruket är ett område som kan utvecklas. En mer likvärdig förståelse av begreppen och en ökad användning av dessa kan leda till att höja kvaliteten på bedömningarna som i sin tur kan leda till mer effektiva och relevanta stödinsatser.

Kartläggningen behöver utgöra en helhet

I granskningen framkommer att kartläggningens syfte, att utgöra stöd både i bedömningen av elevens behov och stöd i att utforma och anpassa undervisningen

⁴¹ 2 kap. 2 § Förordning (2011:326)

⁴² Alatalo, T. (2017) *Förskollärares och grundskollärares uppfattningar om undervisning och lärande i förskoleklass*. Pedagogisk forskning i Sverige, årg. 22, nr 1-2, 2017.

⁴³ Regeringens proposition 2017/18:195. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*, sid. 42.

utfifrån den kunskap resultatet ger, ännu inte har uppnåtts på alla skolor. Det kan finnas flera förklaringar till att alla steg – att genomföra aktiviteter, bedöma stödbehov och anpassa undervisningen – inte genomförts i sin helhet på flera skolor. Vissa lärare uttrycker till exempel att de inte fått särskilt mycket ny information om eleverna genom arbetet med kartläggningsmaterialet, vilket kan tolkas som att de inte upplever att materialet tillför någon ytterligare information. Andra orsaker kan vara att det är ett nytt material som ännu inte implementerats tillräckligt, att lärarna saknar vissa ämneskunskaper eller att förutsättningarna för att arbeta med kartläggningen inte finns.

Begreppet kartläggning kan också vara en del av förklaringen. Ordet kartläggning kan förknippas med själva genomförandet av kartläggningsmaterialet, alltså det första steget där läraren genomför de olika aktiviteterna. Detta pekar mot ett behov av att förtydliga vilka delar som ingår i kartläggningen. Om garantin ska ha förutsättningar att ge de önskade effekterna att öka elevernas kunskaper inom språk och matematik, behöver alla steg utföras.

Kartläggningen i matematik har potential att utveckla undervisningen

Ett exempel på vikten av helhet i arbetet med kartläggningen är iakttagelsen att det finns ett större fokus på att arbeta med den språkliga förmågan än det matematiska tänkandet. Nästan alla skolor har tidigare arbetat med Bornholmsmaterialet⁴⁴, vilket har gjort att de känner igen sig i aktiviteterna i Hitta språket. Endast vissa skolor har tidigare använt något slags kartläggningsmaterial i matematik, vilket skulle kunna vara en förklaring till att undervisningen har ett större fokus på språk.

Vid flera skolor har lärarna synpunkter kring innehållet i Hitta matematiken, framför allt kring aktiviteterna Sanden/riset⁴⁵ och Lekparken⁴⁶. Synpunkterna handlar om att innehållet är otydligt och att eleverna inte förstår vad de ska göra. Lärare beskriver även att dessa aktiviteter inte har fungerat lika bra att genomföra som de andra aktiviteterna samt att de inte riktigt vet vad de ska se och uppmärksamma hos eleverna i dessa aktiviteter. Lärare uttrycker också att de inte riktigt vet hur de ska arbeta vidare med innehållet i aktiviteterna efter kartläggningen.

Om innehållet upplevs svårt av lärarna, kan det medföra att dokumentationen från dessa aktiviteter i kartläggningen blir tunn. Det kan i sin tur leda till att det saknas information för att göra den särskilda bedömningen. Analysen av det insamlade materialet kan även bli svår att genomföra om det inte är tydligt för lärare och personal med specialpedagogisk kompetens vad aktiviteten handlar om, samtidigt som dokumentationen är tunn. Detta kan leda till att stödet till elever inom dessa områden uteblir, vilket i sin tur kan leda till sämre förutsättningar att utveckla sina kunskaper i matematik.

Vid flera skolor uttrycker dock lärare att de just i aktiviteterna Sanden/riset och Lekparken särskilt har fått syn på vad elever har svårt för i matematik och att de

⁴⁴ Bornholmsmodellen är ett material som används för att utveckla elevers språkliga medvetenhet. <https://www.bornholmsmodellen.se/>

⁴⁵ I aktiviteten Sanden/riset mäter eleverna inom området volym.

⁴⁶ I aktiviteten Lekparken arbetar eleverna med rumsuppfattning och olika perspektiv

tydligare uppmärksammat vad deras undervisning behöver fokusera på. Lärarna uttrycker att undervisningen inte tidigare omfattat dessa områden, men att de efter kartläggningen kommer att arbeta vidare särskilt med områdena mätning och rumsuppfattning. Det finns därmed en potential i kartläggningen i just matematik som behöver tas tillvara för att skapa en bra grund för eleverna inför skolstarten i årskurs 1.

Ledning och samordning av kartläggningen kan utvecklas

Granskningen resultat pekar sammantaget på vikten av att särskilt utveckla arbetet kring de två stegen att uppmärksamma och bedöma elevernas behov av stöd samt att utveckla och anpassa undervisningen utifrån resultatet. Att stanna efter det inledande steget att genomföra de olika aktiviteterna är inte tillräckligt för att nå syftet med garantin.

Granskningen visar att de skolor som bedömts genomföra kartläggningen på ett väl fungerande sätt har en tydlig och genomtänkt organisation kring arbetet med alla steg som ingår. Utmärkande för dessa skolor är även ett givande samarbete mellan personalen i förskoleklasserna och samarbete mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens.

Svårigheter kring integreringen i ordinarie undervisning

Erfarenheter från bedömningsstödet i årskurs 1 som funnits sedan 2016, visar att materialet varit uppskattat av lärarna, men att det varit tidskrävande att förbereda och genomföra.⁴⁷ Viktigt i framtagandet av kartläggningen i förskoleklass var med anledning av detta, att den inte skulle ta för mycket tid att genomföra och en avsikt med aktiviteterna i kartläggningen var därför också att de ska vara möjliga att integrera i den vanliga undervisningen.

Granskningen visar att aktiviteterna i många fall har genomförts enskilt med elever eller i mindre elevgrupper, vilket oftast skett i ett annat rum. Vid ungefär hälften av skolorna har en person som inte är läraren tagit hand om resten av eleverna under den tid som läraren genomför kartläggningen. I vissa fall har den personen fortsatt med undervisningen, men i andra fall har detta inneburit att eleverna gör annat under tiden. Risken med ett sådant upplägg är att undervisningen då inte håller samma kvalitet. Ur varje elevs perspektiv är det mycket tid som *inte* ägnas åt att genomföra kartläggningen, vilket innebär att de riskerar att få undervisning med lägre kvalitet under en ganska stor del av höstterminen. Granskningens resultat att aktiviteter på många skolor har genomförts under vårterminen, medför även att tiden för att sätta in stöd minskar.

Bedömarkompetensen behöver öka

De moment som varit svåra att genomföra väl i kartläggningen handlar om analys av de insamlade resultaten, att utforma stöd och att utveckla undervisningen utifrån vad kartläggningen visar. Något som kan ha bidragit till svårigheter kring dessa

⁴⁷ Skolverket (2018) *Uppföljning av obligatoriska bedömningsstöd i årskurs 1*. Dnr: 2017:01283.

delar är att lärarna upplever att de saknar viss kompetens kring att bedöma och analysera. Vid intervjuer framkommer att de flesta lärare har fått någon sorts kompetensutveckling inför arbetet med kartläggningen. Många har även tagit del av det informationsmaterial som finns på Skolverkets webbsida. Däremot har de flesta inte deltagit i Skolverkets webbutbildning.

Sambedömning är en välkänd metod för att öka bedömarkompetensen. Om lärare tillsammans diskuterar elevers prestationer sätter de ord på vad som skiljer olika prestationer från varandra. Därmed måste lärare även identifiera vad som är nästa steg i elevernas lärande, vilket kan användas som utgångspunkt vid planering av undervisningen.⁴⁸ I arbetet med kartläggningen ska lärare i förskoleklass samråda med personal med specialpedagogisk kompetens vid särskild bedömning, vid planering av stöd och vid uppföljning av stödet.⁴⁹ Om samrådet genomförs och bedömningar sker tillsammans, ökar möjligheten att bedömarkompetensen höjs för både lärare och personal med specialpedagogisk kompetens.

I granskningen ser vi ett mönster såtillvida att de skolor där lärarna uppger att de saknar kompetens och resurser, tycks vara de skolor som bedömts att inte ha ett helt välfungerande arbete med kartläggningen. Detta tydliggör vikten av rektors arbete att skapa förutsättningar för att alla delar av kartläggningen kan genomföras inom given tid, att möjlighet finns för samråd och sambedömning samt att lärarna i övrigt har den kompetens som behövs för att kunna genomföra sitt uppdrag.

⁴⁸ Thornberg, P. & Jönsson, A. (2015) *Sambedömning för ökad likvärdighet*, sid. 195.

⁴⁹ 3 kap. 4a och 4b §§ Skollagen (2010:800)

Referenser

- Alatalo, T. (2017) Förskollärares och grundskollärares uppfattningar om undervisning och lärande i förskoleklass. Pedagogisk forskning i Sverige, årg. 22, nr 1-2, 2017.
- Förordning (2010: 37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Reviderad 2019. 1. Skolans värdegrund och uppdrag.
- Förordning (2011:326) om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare. 2 kap. 2 §
- Thornberg, P. & Jönsson, A. (2015) Sambedomning för ökad likvärdighet. EDUCARE 2015:2
- Kommittédirektiv (2015:65) En läsa-skriva-räkna-garanti.
- Regeringens proposition 2017/18:195. Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser.
- SKOLFS 2019:16. Skolverkets föreskrifter om obligatoriska nationella kartläggningsmaterial i språklig medvetenhet och i matematiskt tänkande i förskoleklass.
- Skolinspektionen (2015) Undervisning i förskoleklass. Dnr: 400- 2015:03.
- Skolinspektionen (2016) Tematisk analys över rätten till stöd – erfarenheter efter regelbunden tillsyn och anmälningsärenden första halvåret 2016. Dnr: 2016:5836.
- Skollagen (2010:800)
- Skolverket (2020) Slutbetyg i grundskolan, våren 2020. Dnr: 2020: 1159
- Skolverket (2020) Promemoria Särskild stöd i grundskolan läsåret 2019/20. Dnr: 2019:387
- Skolverket (2019) Nationellt kartläggningsmaterial i språklig medvetenhet i förskoleklass. Lärarinformation Hitta språket. Dnr: 2019:567.
- Skolverket (2019) Nationellt kartläggningsmaterial i matematiskt tänkande i förskoleklass. Lärarinformation Hitta matematiken. Dnr: 2019:568.
- Skolverket (2018) Uppföljning av obligatoriska bedömningsstöd i årskurs 1. Dnr: 2017:01283.
- SOU 2016:59 På goda grunder – en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik. Stockholm: Elanders Sverige AB
- Tjernberg, C. (2013) Framgångsfaktorer i läs- och skrivande – En praxisorienterad studie med utgångspunkt i skolpraktiken.

Bilagor

Bilaga 1- Granskade skolor

Borås kommun	Sandaredskolan
Botkyrka kommun	Rikstens skola
British Schools AB	British Junior Primary
Fridaskolorna AB	Fridaskolan, Härryda
Göteborgs kommun	Björlandagården F-3
Huddinge kommun	Trångsundsskolan
Karlskoga kommun	Rävåsskolan
Karlskrona kommun	Rödebyskolan F-9
Karlstad kommun	Hultsbergsskolan F-6
Knivsta kommun	Högåsskolan
Ludvika kommun	Vasaskolan
Lunds kommun	Svaleboskolan F-3
Malmö kommun	Lindeborgsskolan
Nynäshamns kommun	Tallbackaskolan F-3
Nässjö kommun	Åkerskolan F-3
Pyslingen förskolor och skolor AB	Söderby skola
Sameskolstyrelsen	Sameskolan Kiruna
Stiftelsen Göteborgs högre samskola	Lilla Samskolan F-6
Stiftelsen Kristofferskolan	Kristofferskolan, gr
Stockholms kommun	Sköndalsskolan
Tyresö kommun	Sofiebergsskolan
Täby kommun	Byleskolan
Upplands-Bro kommun	Brunnaskolan
Uppsala kommun	Kvarngårdesskolan
Uppsala kommun	Vaksalaskolan
Vittraskolorna AB	Vittra Östertälje
Värnamo kommun	Rörstorpskolan
Västerås kommun	Malmabergsskolan
Västerås kommun	Pettersbergsskolan
Örnsköldsviks kommun	Höglandsskolan F-9

Bilaga 2 – Referenspersoner

Referenspersoner som deltog i framtagande av granskningens direktiv:

Skolverket: Jenny Lindblom och Anders Boman

SPSM: Lina Collin Ahlgren

Vetenskaplig expert: Astrid Pettersson

Referenspersoner som deltog i kvalitetssäkringen av rapporten:

Skolverket: Jenny Lindblom och Anders Boman

SPSM: Lina Collin Ahlgren

Jenny Lindblom och Karl Larsson från Skolverket medverkade vid uppstarten av granskningen i februari

Bilaga 3 – Urval, genomförande och metod

Urval

Granskningen omfattar 30 skolenheter med förskoleklasser, tillhörande 28 huvudmän och har gjorts slumpmässigt med följande förbehåll:

- Skolenheterna skulle ha minst två parallellklasser i förskoleklassen, vilket definieras som minst 50 elever. Ett undantag gjordes för sameskolan där den skolenheten med flest elever i förskoleklass valdes ut.
- I syfte att fånga variation mellan skolenheter med olika antal årskurser skulle urvalet bestå av grundskolor med elever i årskurserna F-3, F-6 (varav en sameskola) och F-9.
- De lärare i förskoleklassen som ansvarat för verksamheten under höstterminen skulle arbeta kvar på skolan.

De huvudmän och skolor som ingått i granskningen utifrån dessa kriterier utgjordes av 23 kommunala huvudmän med sammanlagt 25 skolor och fem enskilda huvudmän med sammanlagt fem skolor.

Genomförande

På grund av den rådande pandemin genomfördes nio skolbesök. På resterande 21 skolor genomfördes istället intervjuer via telefon eller Skype/digitalt. Besöken och intervjuerna genomfördes mellan februari och maj 2020.

Insamlad empiri sammanställdes i ett protokoll som kommunicerades med huvudmännen och skolorna. Inga enskilda beslut till skolenheterna fattades i granskningen. Inför intervjuerna samlades exempel på lärarnas dokumentation in. Resultaten i rapporten grundar sig på protokollen och den insamlade dokumentationen.

Sammanlagt har sex stycken inspektörer från Skolinspektionens region Norr deltagit i genomförandet av granskningen. För att säkra likvärdighet i genomförande och i bedömningar har verktyg i form av intervjuguider och bedömningsstöd tagits fram. Ett flertal bedömningsmöten har även genomförts med samtliga inspektörer.

Metod

Inför granskningen samlades dokumentation och statistik in. Vid granskningen genomfördes intervjuer.

Dokumentstudier

Syftet med att samla in dokumentation från skolor var dels att få ett underlag för möjlighet att fördjupa intervjuerna, dels att bidra med empiri till den övergripande rapporten. Dokumentation som begärdes in var exempel på lärarnas dokumentation från enskilda aktiviteter och gruppvisa sammanställningar från Hitta matematiken och Hitta språket. Skolorna ombads även att sammanställa statistik bland annat över antal elever som visat indikation och genomgått särskild bedömning.

Intervjuer

I granskningen genomfördes intervjuer med ansvariga lärare i förskoleklass, personal med specialpedagogisk kompetens samt med rektor. Syftet med intervjuerna var att samla in underlag för att besvara granskningens frågeställningar.